

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL BÖLÜNME VE FARKLI YAKLAŞIMLAR

The Different Approaches to Digital Divide in the Concept of Gender Equality and It's Dimentions

Emel Baştürk Akca

Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Gazetecilik Bölümü,
Kocaeli

Buket Kaya

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Genel Gazetecilik Tezli Yüksek Lisans Programı,
Kocaeli

Özet: İnternet teknolojilerindeki gelişmeler, hem bireyler hem de toplumlar için ekonomiden eğitime, siyasal katılımdan haberleşmeye kadar pek çok alanda önemli yenilikler ve açılımlar getirmiştir. Bu açılımlara paralel olarak bu teknolojilere erişim ve kullanım becerisine sahip olmak, bireyler ve toplumlar arasında kimi zaman mevcut eşitsizlikleri tekrar üretmekte, kimi zaman da yeni eşitsizlik biçimleri yaratmaktadır. Günümüz toplumlarında yaşamsal bir öneme sahip olan bilgi, siyasal, kültürel, ekonomik sistemlerin ve halkların geleceğini yakından ilgilendirmektedir. Soyut bir kavram olmasına karşın büyük bir maddi güç üreten bilgi için de mevcut olan bir sahip olma ve sahip olamama durumu söz konusudur. Enformasyon toplumu olarak adlandırılan günümüz toplumunda bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip olmak ve bunları etkin biçimde kullanmak hem uluslara hem de bireylere önemli avantajlar sağlamakta, buna karşılık bu teknolojilerden yoksun olmak ise pek çok açıdan önemli dezavantajlar yaratmaktadır. Bu çalışmada bilgi ve İnternet teknolojilerine erişim konusunda gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler ile aynı ülke içinde yaşayan farklı kesimler arasında yaşanan eşitsizliği ifade etmek için kullanılan dijital açık kavramı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği perspektifinden ele alınmıştır. Cinsiyet, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişebilme ve bu teknolojileri nitelikli olarak kullanabilme açısından önemli bir değişken olarak tespit edilmektedir. Mevcut çalışmalar ışığında dünya genelinde bazı ülke örnekleri üzerinden kadınlar ve erkekler arasındaki İnternet erişimi ve kullanımı konusundaki farklılıklar ortaya konulmuş ve ardından Türkiye'deki duruma bakılmıştır. Çalışma sonucunda özellikle gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsinde erkeklerin İnternet teknolojilerini kullanım konusunda kadınlardan daha avantajlı konumda olduğu görülmüştür. Bu durum kadınları hem erkekler, hem de gelişmiş ülkelerdeki hemcinsleri karşısında dezavantajlı konuma düşürmektedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki İnternet kullanım oranlarında görülen fark ve farkın keskinliği ülkelerin sosyo-ekonomik durumuna göre değişiklik göstermekte, gelişmişlik ve refah

· emelakca@kocaeli.edu.tr

· buketkaya-@outlook.com

seviyesi düştükçe fark keskinleşmektedir. Aynı ülke içerisindeki kullanım oranları da yine eğitim seviyesi ve kent/kır ayrımı gibi pek çok faktörden etkilenmekte, kırdaki yaşayan kadınlar erkeklerle ve kentte yaşayan kadınlara nazaran daha dezavantajlı konumda görünmektedir. Kadınların tümüyle avantajlı konumda olmasalar da istatistiksel açıdan İnternet kullanımında erkeklerle yakın bir oran sağladıkları tek değişken eğitimidir. Kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe, bilgisayar ve İnternet kullanımının arttığı görülmektedir. Ancak bunun olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilmesi için İnternet kullanım amaçlarının da dikkate alınması gerektiği fark edilmektedir. Türkiye’de ise İnternet kullanımı hızla artmakta, ancak dijital cinsiyet açığı hala keskin bir biçimde karşımızda durmaktadır.

İnternet teknolojilerine kolay, güvenilir ve nitelikli erişime sahip olmamak, bilginin serbest dolaşım avantajından mahrum olmak anlamına geldiği için, bu temel bir yurttaşlık hakkı olarak görülmelidir. Bu nedenle dijital açığı ortadan kaldırmak, yalnızca teknolojik yatırımların planlanması boyutunda değil, sosyal politikalar içerisinde de ele alınmalıdır. Ülkenin her yerinde ucuz ve güvenli internet erişiminin yanı sıra, e-okuryazarlık eğitimlerinin de isteyen herkesin ulaşabileceği şekilde düzenlenmesi bir gerekliliktir. İnternete erişim tüm yurttaşlar için anayasal olarak güvence altına alınmalı, asgari standartlar belirlenerek erişim konusunda eşitlik sağlanması için kapsayıcı politika ve projeler hayata geçirilmelidir. Cinsiyetler arasında görülen dijital açığın kapatılması ise toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin mücadelenin önemli bir parçası olarak görülmeli ve İnternet teknolojilerinin kadınların sosyal ve ekonomik hayata daha etkin katılımının bir aracı olarak kullanılması yolunda adımlar atılmalıdır. Kadınlara ücretsiz yeni medya okuryazarlığı eğitimleri verilmeli, kadınların bilgi iletişim teknolojilerine erişimi noktasında pozitif ayrıcalıklar uygulanmalı, bu sektördeki girişimci kadınlar devlet tarafından desteklenmelidir. Ayrıca ülkeler arasındaki dijital açığın kapatılması adına da uluslararası örgütler düzeyinde de çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeydeki politika ve projelerle sektördeki firmaların İnterneti bir ‘erkek alanı’ olarak gören bakışı yıkacak şekilde kadın odaklı yazılımlar geliştirmesi de oldukça önemlidir.

Anahtar Sözcükler: dijital açık, dijital cinsiyet açığı, İnternet, Türkiye

Abstract: Developments in Internet technologies have caused significant innovations and new implications in many areas including economics, education, political participation and communication, for both individuals and communities. Parallel to these developments, having the skill and access to use these technologies reproduces the current inequalities between individuals and societies, and sometimes creates new forms of inequality. Information, which is essential in today’s society, closely relates to the future of political, cultural, economic systems and the people. Even though an abstract concept, information produces a great material power; and to have it or not to have it matters. In today’s so-called information society, having the information and the communication technologies and using them efficiently provides substantial advantage to both individual and to the nations, in contrast not having them is disadvantageous in many aspects. In this study, the concept of digital divide, which is used to express inequality of access to information and Internet technologies between developed and underdeveloped countries, as well as between different social segments within the same country, was discussed from the perspective of gender inequality. Gender is determined to be an important parameter with regards to the access to information and to communication technologies and being able to use them efficiently. In the light of the present studies, the differences in the Internet access and usage between women and men were revealed through examples from some countries around the world, after which the situation in Turkey was investigated. First, as a result of the study, it was seen that, in almost all developing countries, men are more advantageous than women in using Internet technologies. This situation leaves women in a disadvantageous position compared to both men, and women in developed countries. The

difference between men's and women's Internet usage and the extent of difference depends heavily on the socio-economic status of the respective country; and the gap widens with lower level of development. Within the same country borders, usage rates also depends on several factors such as level of education, and living in urban or rural areas; rural women being more disadvantaged than the men and women living in urban areas. Though not advantageous, only parameter in which women attain a statistically close rate that of men is education. It has been observed that use of computer and the Internet is increased with increasing women's level of education. However, in order to be viewed as a positive outcome, the purpose of the Internet use should also be considered. The Internet use in Turkey is increasingly rises, but digital gender divide is still a problem.

Since not having easy, reliable and qualified access to Internet technologies means being devoid of the advantages of free movement of information, it should be considered as a fundamental civil right. For this reason, closing the digital divide should be viewed not only as a matter of planning the technological investments, but also within the framework of social policy. Providing countrywide inexpensive and reliable Internet access as well as literacy programs for those who want it is a requirement. Every citizen's access to Internet should be assured constitutionally, minimum standards should be set and inclusive policies and projects should be implemented in order to achieve equality of access. The closure of the digital divide present between the genders should be seen as an important part of the struggle regarding gender equality, and steps should be taken to enable Internet technologies to be used as a means of women's active participation in social and economic life. New media literacy education should be given to women for free, with regard to the access to the information technologies, positive privileges for women should be applied, and entrepreneur women in this sector should be supported. Furthermore, for closing the digital divide between the countries, international organisational level studies are required. It is also very important that companies in the sector, in coordination with the national and international policies and projects, to develop women-focused software to break down the view which sees the Internet as a 'man's space'.

Key Words: *Dijital divide, digital gender divide, Internet, Turkey*

GİRİŞ

Enformasyon toplumlarında bilgi, şüphesiz ki yaşamın tüm alanları için vazgeçilmez bir olgudur ve oldukça değerlidir. Günümüzde bir ekonomik değer de arz eden bilgi, tıpkı diğer maddi kaynaklar gibi toplumlara eşit biçimde dağıtılmamıştır. Diğer tüm maddi varlıklarda olduğu gibi bilgi için de bir sahip olma ve yoksun olma durumu söz konusudur. Buna karşılık bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, bilgi ve enformasyona ulaşımı demokratikleştirdiği, özgür bir alan yarattığı söylenmektedir. İnternet teknolojilerinin yaşamın her alanında önemli değişikliklere neden olduğu, bireyler ve grupların topluma katılımı ve seslerini duyurmaları konusunda ciddi bir potansiyele sahip olduğu doğrudur. Ancak hala İnternet teknolojilerine ulaşmak ve etkin kullanmak konusunda yetersizliklere sahip olan önemli bir nüfusun mevcut olduğu da gözden kaçırılmaması gereken bir gerçektir.

Dijital bölünme/açıklık (digital divide) kavramı, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim noktasında, gelişmiş olan ülkelerle gelişmemiş olan ülkeler arasındaki farklılığa işaret etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Sayısal bölünme olarak da ifade edilen kavram, değişik coğrafi alanlarda sosyo-ekonomik koşullar bakımından farklılık gösteren ticari işletmeler ve bireylerin, bilgi ve haberleşme teknolojilerine erişim imkanı ile İnternet kullanım amacına yönelik geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Akça, 2014:6). Teknolojik gelişmelerin doğrudan kaynağı olan ve bilgi teknolojilerini elinde tutan ülkeler ile teknolojik olarak gelişmesi mümkün olmayan az gelişmiş

ülkelerin arasındaki uçurumu tariflemek için ise “dijital uçurum” (digital abyss) kavramı kullanılmaktadır. Bu iki kavram sadece uluslararası teknolojik eşitsizlik biçimini tariflemekle kalmaz, aynı zamanda ülkelerin kendi içerisindeki eşitsizlik hallerine de dikkat çeker.

Geçmişte ya da günümüzde toplum biçimlerini ya da olanaklarını incelediğimizde, maddi ve/veya ister simgesel, başlıca kaynakların toplum üyeleri tarafından eşit olmayan biçimde dağıtıldığı görülmektedir. Gelir, eğitim, toprak mülkiyeti ya da siyasal iktidarlar, kişisel ayrıcalık ya da düşünsel etki gibi her durumda, bir toplumdan ötekine önemli değişiklikler olsa da, nüfusun bir bölümünün belli bir kaynağa nüfusun ötekine göre daha fazla ya da daha az sahip olduğu gözlemlenir (Gallino, 2012:41). Erişim konusundaki sıkıntılar da yalnızca, ‘az gelişmiş’ ve ‘gelişmekte’ olan ülkeler arasında görülen bir sorun değildir. Keniston’ın da vurguladığı gibi (2003) dijital bölünme; ülkeler arasında, aynı ülke içindeki farklı kesimler ve sosyal sınıflar arasında ve kültürel anlamda olmak üzere farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır (Keniston, 2003:3,4). İnternet teknolojilerine erişim imkanı, ülkeler arasında olduğu gibi, aynı ülke içerisinde eğitim düzeyi, coğrafi konum, cinsiyet, yaş aralığı, ırk ve gelir düzeyi gibi bir çok faktöre bağlı olarak değişmektedir.

Cinsiyet, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve kullanım pratiklerini etkileyen en önemli değişkenlerden biridir. Dünyada İnternet teknolojilerine erişim ve kullanım konusunda özellikle kadın ve erkekler arasındaki farkları ortaya koymaya yönelik çalışmaların sayısı son yıllarda artış göstermektedir. Bu araştırmalar, gelişmiş ülkelerde kadınlar ve erkekler arasındaki farkın giderek azaldığını ortaya koymakla birlikte, neredeyse tüm dünyada erkeklerin İnternet teknolojilerinin kullanımı konusunda daha avantajlı konumda olduğunu göstermektedir. Ayrıca yalnızca kadınlar ve erkekler arasındaki fark değil, gelişmiş ülkelerdeki kadınların İnternet kullanım oranları ile az gelişmiş ülkelerdeki kadınların erişim ve kullanım oranlarındaki farklılıklar da başka bir eşitsizlik biçimidir. Bu çalışma, dijital bölünme kavramına toplumsal cinsiyet eşitsizliği perspektifinden yaklaşarak kadınların dijital dünyadaki yerine dair farklı tespit ve yaklaşımlara ilişkin bir çerçeve çizmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, dijital bölünmenin hem erkekler ve kadınlar arasında, hem de kadınların kendi aralarında nasıl bir eşitsizlik yarattığını mevcut istatistikler üzerinden ortaya koymak çalışmanın bir diğer amacıdır.

Çalışmada dünya geneline ilişkin bir tablonun ardından Türkiye’de cinsiyete dayalı dijital eşitsizlik durumu ortaya konularak, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadelenin bir parçası olarak bu dijital açığın kapanması adına yapılan ve yapılabilecek olan çalışmalara yer verilecektir. Dijital açığın toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında da nasıl bir sorun oluşturduğunu vurgulayarak soruna dikkat çekmek ve çözüm önerilerine katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Günümüzde İnternet teknolojilerine erişim, bu olanaklardan yoksun olmanın yarattığı sorunlardan dolayı temel haklardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda çalışmada İnternet erişimi bir sosyal hak olarak tanımlanarak bu haktan yoksun olmanın yarattığı olumsuzlukların yanısıra bilgi ve iletişim teknolojilerinin mevcut eşitsizliklerle mücadele için bir araç olma potansiyeli de tartışmaya dahil edilecektir.

1.Yeni Medya ve Dijital Bölünme

Yeni medyayı bir kısmı bilgisayarlar ve akıllı işletim sistemlerini, bir kısmı ise haberleşme, telekomünikasyon ve yayıncılık gibi daha geleneksel iletişim yapılarını barındıran iki yönlü bir medya sistemi olarak görebiliriz. Yeni medyanın geleneksel kitle iletişim araçlarından farkı metin, ses, görüntü gibi verilerin izleyicilere, alıcılara gazete-radyo-televizyon aracılığı ile tek yönlü olarak değil, kullanılan teknoloji ve nicelik açısından çift yönlü etkileşim içerisinde olmasıdır. Yeni medya kavramsallaştırılmasıyla, geleneksel medyadan farklı olarak dijital kodlama sistemine temellenen, iletişim sürecinin aktörleri arasında eş anlamlı ve çok yoğun kapasitede, yüksek

hızda karşılıklı ve çok katmanlı etkileşimin gerçekleştiği multimedya biçimselliğine sahip iletişim araçları kast edilmektedir (van Dijk, 2004: 146). Yeni medya araçları, tel üzerinden ses iletişimini (telekomünikasyon), veri iletişimini ve kitle iletişimini tek bir araçta-ortamda bütünleştirme özelliği sayesinde, toplumsal olduğu kadar ticari gereksinimlerin karşılanması açısından da önemli bir yerde konumlanmaktadır. İnternet teknolojileri hem bireysel kullanıcılar açısından, hem de ülkeler düzeyinde ekonomik anlamda da önemli bir araç ve sektör olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnternet, çift yönlü bir iletişim sürecine olanak sağlaması ve yaygınlığı gibi özellikleri nedeniyle bireylerin politik süreçlere ve siber kamusal alana dahil olması, bilgi edinmesi ve geri bildirimde bulunması gibi demokrasinin temel gereksinimlerini karşılamak adına da oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Yurttaşların siyasal süreçlere katılımı, geleneksel habercilik yapılarına karşılık yurttaş gazeteciliği gibi katılımcı pratikler ve e-devlet gibi uygulamalar İnternet teknolojilerinin eşitlikçi ve demokratikleştirici boyutunun kanıtları olarak sunulmaktadır. Literatürde yer alan pek çok çalışma bize BİT erişim ve kullanımının hayatın pek çok alanında refahı arttırıcı bir etkisi olduğunu göstermektedir (örn. Castells, 1996; Waverman vd. 2005; Dahlgren, 2005). Ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu teknolojilere erişim ve kullanım konusunda bu kadar eşitlikçi bir yapının mevcut olmadığı ortadadır. Şimdi bu eşitsizliği ifade etmek üzere kullanılan dijital bölünme kavramı ve boyutları üzerinde durulacaktır.

Dijital bölünme (digital divide) kavramı İnternete erişim noktasında gelişmiş olan ülkelerle gelişmemiş olan ülkeler arasındaki farklılığa işaret etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Sayısal bölünme olarak da ifade edilen kavram, değişik coğrafi alanlarda sosyo-ekonomik koşullar bakımından farklılık gösteren ticari işletmeler ve bireylerin, bilgi ve haberleşme teknolojilerine erişim imkanı ile İnternet kullanım amacına yönelik geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Akca, 2014:6). OECD dijital bölünmeyi, bireyler, hane halkı, işletmeler ve farklı sosyo-ekonomik seviyedeki coğrafi bölgeler arasındaki, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve internet kullanım imkânları açısından oluşan farklılık olarak tanımlamaktadır (2001:5). Dijital bölünmenin ölçülmesinde kullanılan en temel göstergeler, bilgisayar sayısı (TV, mobil telefonlar ve diğer teknolojiler üzerinden sağlanabilen alternatif erişim yöntemleri) ve internet erişimi miktarıdır (Telekomünikasyon Kurumu, 2002:5).

Dijital bölünme çok boyutlu bir kavramdır. Buna paralel olarak dijital bölünmenin hesaplanmasında farklı parametreler devreye girer. Örneğin OECD'nin (2001) tanımlamasına göre ölçümde kullanılan göstergeler; kişisel bilgisayar (PC) sayısı, internete erişim olanağı, telefon ve televizyon hizmetleri gibi çeşitli BİT değişkenleridir (akt. Öztürk, 2005: 113). Bu değişkenlerin yanısıra hanehalkının internete erişim hızı, internette kalma süresi, kişisel bilgisayarların nitelikleri ve bireylerin e-okur-yazarlığı (e-literacy) gibi faktörler de dijital açığın tespitinde dikkate alınması gereken unsurlardır. Ayrıca özellikle dijital bölünmeye toplumsal cinsiyet perspektifinden yaklaşan araştırmalar, İnternet kullanımına duyulan ihtiyaç ve ilgiyi de bu unsurlara dahil etmektedir (Hilbert, 2011).

2. Dijital Bölünmenin Boyutları

Keniston'a göre (2003) dijital bölünme üç farklı boyutta ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; gelişmiş ya da gelişmekte olan bütün ülkelerde görülen zengin, eğitimli ve güçlü olanlarla olmayanlar arasındaki bölünmedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde bilgisayar sahibi olanlarla olmayanlar arasında eğitim ve gelir düzeyi açısından önemli bir farklılık söz konusudur. Avusturalya'da da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır (2003:3-4). Mossberger vd., de Amerikan Ticaret Bakanlığı'nın 2002 yılında yaptığı araştırmanın, internet kullanımının hızla arttığını ve Amerikan halkının büyük bir çoğunluğunun internet kullanıcısı olmasına rağmen "ırk, etnik köken,

gelir, yaş ve eğitim düzeylerine bağlı olarak internet kullanımında hala süregelen bir açıklık” olduğunu ortaya koyduğunu belirtmektedir (2007:7).

İkinci dijital bölünme, üzerinde daha az durulan, dilsel ve kültürel bölünmedir. Pek çok ülkede bu bölünme, İngilizce ya da diğer Batı Avrupa dillerinden birini bilenler ve bilmeyenleri birbirinden ayırtmaktadır. Amerika’da bile nüfusun % 95’inden fazlası akıcı biçimde İngilizce konuşmasına rağmen, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim konusunda siyahlar, Asyalılar ve Hispanik’ler gibi diğer etnik ve kültürel grupların önemli bir farklılığı vardır. İkinci bölünme İngilizce’nin ve aslında çok az zikredilen ‘Anglo-Sakson kültürü’nün baskın konumu ile ilgilidir. Üçüncü dijital bölünme ise bu ikisinin kaçınılmaz sonucu olan zengin ve fakir ülkeler arasındaki bölünme olarak kendini gösterir (Keniston, 2003:5-8).

Keniston’ın sınıflandırmasının dışında, dijital bölünmenin biçimleri ve boyutlarına ilişkin olarak odak noktaları ve metodolojileri üzerinden farklılaşan çalışmalar mevcuttur. Ancak farklılıklarına rağmen bu çalışmaların hepsi kim (bireyler vs. kuruluşlar/topluluklar, vs. toplumlar/ülkeler/dünyanın bölgeleri...), hangi tür teknolojiye (telefon, internet, bilgisayar..) ve ne nitelikte (gelir, eğitim, coğrafya, yaş, cinsiyet, kararlılık, sektör ...) erişim sağlamaktadır sorularına yanıt vermeyi amaçlar (Hilbert, 2011).

Yeni bilgiler ve iletişim teknikleri, üretim ve dağıtım ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunup, insanları ve mekanları yeni yöntemlerle küreselleştirirken bu yeni teknolojileri benimseyen ve yararlananlar ile bunları benimsemeyenler arasında dijital bölünme hususunda endişeler ortaya çıkmaktadır. Yani birçok kimse bu uçurumların azaltılacağı ümidi şöyle dursun bilgi toplumunun var olan eşitsizlikleri daha da kötüleştireceğinden endişe duymaktadır (Şenkal, 2015:193). Her geçen gün artan internet kullanıcısı ve sosyo-ekonomik hayatta internetin kullanımının büyük çapta gelişmiş ülkelerde yaygın olduğu göz önünde bulundurulduğunda, az gelişmiş ülkelerin ve dünya nüfusunun internete erişebilen ve kullanabilen nüfusla bütünleşmesinin uzaklığı görülür. Keniston’un üçüncü bölünmesini hatırladığımız bu noktada ortaya çıkan bütünleşme ya da tersinden bütünleşememe hali bir yandan sürekli zenginleşen ülkelerle bir yandan sürekli fakirleşen ülkeler arasındaki dijital bölünmenin ve dijital uçurumun keskinleşmesine yol açmaktadır.

3.Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Dijital Bölünme ve Boyutları

Dijital bölünme, şüphesiz ki toplumun tüm kesimleri açısından bir eşitsizlik ve yoksunluk durumudur. Ancak bu eşitsizlik kadınlar gibi mevcut eşitsizliklerle mücadele eden kesimler açısından daha ciddi sonuçlara neden olma potansiyeli taşımaktadır. Tüm dünyanın ağlar üzerinden döndüğü günümüzde bu ağlara erişimden yoksun olmak yaşamın gerisinde kalmak anlamına gelmekle birlikte, geride kalınan yaşamın devam etmesini de maddi temelde zorlaştırmaktadır. Dijital bölünme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin dinamikleri dikkate alındığında, önemli bir sorun oluşturmaktadır. Temel sorun, bireylerin bir bilgisayara sahip olup olmaması veya BİT’den eşit olarak yararlanıp yararlanamaması değil, toplumsal alanda daha derin bir bölünme olasılığının bulunmasıdır.

Farklı yaklaşımlara rağmen, pek çok araştırmacı teknoloji ve toplumsal cinsiyet arasında bir ilişki ortaya koymakta, hatta bazıları teknolojinin kendisinin toplumsal cinsiyeti referans almadan tam olarak anlaşılabilmesinin mümkün olmadığını söylemektedir (Dixon vd., 2014: 993). Dijital bölünme nedeniyle İnternet teknolojilerinin kimi kadınları güçlendirdiği, kimilerini ise ‘marjinalleştirdiği’ söylenmektedir. Dijital bölünmeye toplumsal cinsiyet perspektifinden bakan çalışmalarda temel olarak üç temel görüşün tartışıldığı söylenebilir. Birinci görüş, dijital teknolojileri süregelen toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle baş etmeyi sağlayabilecek somut bir araç olarak konumlandırmaktadır. Bu görüşü savunan çalışmalar daha çok, İnternetin mevcut eşitsizliklerle

mücadele, hatta baş etme potansiyeline vurgu yapmakta ve görüşlerini daha çok herkesin bu teknolojiyi etkin olarak kullanabileceği bir ortamın yaratılması olasılığına dayandırmaktadır.

İkinci bakış açısı ise kadın olmanın kendisinin, BİT kullanımına olan etkilerini ortaya koymaya ve/veya sorgulamaya yönelik bakış açısıdır. 1990'lı yıllar İnternet teknolojilerinin hızla gelişmesine paralel biçimde bu teknolojilerin kullanımına ilişkin tutum, algı ve becerilere yönelik olarak çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı da tutum ve beceri konusunda cinsiyetler arasındaki farkları ortaya koymaya yöneliktir. Hilbert (2011), bu dönemde çok sayıda araştırmacının, kadınların dijital çağa “geç gelenler” (*latecomers*) olmaya eğilimli olduğunu hızla gözlemlemiş olduğunu belirtir. Bu konuda önemli çalışmalardan biri Badagliacco'nun (1990) “*Gender and Race Differences in Computing Attitudes and Experience*” (Bilgisayar Tutum ve Deneyimlerinde İrk ve Cinsiyet Farkı) başlıklı makalesidir. Badagliacco, yeni teknolojilerin büyük ölçüde erkek alanı için çizilmiş olduğunu söyler.

Bimber da (2000:2) BİT kullanımında kadın ve erkek arasındaki açığın sosyo-ekonomik farklılıklar kadar toplumsal cinsiyete özgü etkilerin kombinasyonu olduğu sonucuna varır (akt. Hilbert, 2011: 5). Daha açık bir ifade ile –bütün teknolojiler gibi- İnternet teknolojilerinin kadınların ilgi ve becerilerinin dışında kalan bir alan olduğu söylenmektedir. Erkekler, kadınlara kıyasla teknolojiyi daha iyi kavradıkları ve daha yakın bir ilişki içinde oldukları için BİT kullanımında daha avantajlı görünmektedir. Bu görüş, ataerkil sistemin toplumsal cinsiyet kalıplarını yeniden üretmekle kalmamakta, dijital eşitsizliğin ekonomik, sosyal ve politik nedenlerini de görünmez hale getirmektedir.

Tüm eleştirilere rağmen bu çalışmalar, teknolojiye ilişkin ataerkil steroitipleri ortaya koyarak bununla mücadele edebilmenin, başka bir ifade ile kadınların ‘teknofobik’ tutumunu değiştirebilmenin yollarını araştırmaya olanak sağlaması açısından önemlidir. Nitekim bilgisayar, internet ve mobil telefonların ucuzlayarak yaygınlaşması, gündelik hayatta önemli işlevler edinmesi kadınların bu teknolojilere –eğer vardıysa- mesafeli tutumunun kırılmasını sağlamış görünmektedir.

Üçüncü görüş ise BİT kullanımının kadınlar açısından keskin eşitsizlikler yaratabileceği ya da mevcut eşitsizlikleri keskinleştirebileceğine vurgu yapmaktadır. Bu çalışma birinci ve üçüncü görüş arasında bir sentez yapmaktan yanadır. Bu yeni teknolojiler, o toplumda mevcut olan kaynaklara hali hazırda ulaşabilenler açısından büyük bir avantaj sağlarken, mevcut kaynaklara sınırlı erişime sahip olanlar açısından daha az avantaj sağlamaktadır (van Dijk, 2006). Bu ifadeleri Bilgi Açığı Hipotezi bağlamında değerlendirmek mümkündür. Hipoteze göre kitle iletişim araçları yoluyla sosyal sistem içine bilgi verisi arttıkça, yüksek sosyo-ekonomik statü katmanları, düşük sosyo-ekonomik katmanlara oranla, verilen bilgiyi daha hızlı alma eğilimi gösterirler, böylece bu katmanlar arasındaki bilgi açığı azalma değil, çoğalma gösterir (Tichenor, Donohue ve Olien, 1970: 159,160). Her iki görüş de bilgi ve enformasyon akışındaki artışın mevcut eşitsizlikleri kapatmaktan çok, bu eşitsizlikleri derinleştirme yönünde bir etkiye sahip olabileceğini vurgulamaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitliği (ya da eşitsizliği) açısından da geçerlidir.

Nitekim kadın ve erkeklerin BİT kullanımına ilişkin saha çalışmalarının tümü, kadınların İnternet teknolojilerini kullanım oranlarının erkeklere göre daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Dünya İnternet Projesi (World Internet Project / WIP) kapsamında 2012 yılında yayınlanan Uluslararası İnternet Raporu'na göre, projeye dahil olan¹ on ülkeden dokuzunda (Meksika hariç) internet kullanım oranları genel olarak % 80'in

¹ WIP'e dahil olan ülkeler; Avusturalya, İsveç, Yeni Zelanda, Kanada, Polonya, İsviçre, İngiltere, Meksika, İtalya ve İspanya'dır.

üzerindedir. Bu ülkelerin hepsinde kadınlar ve erkeklerin internet kullanım oranlarında belirgin farklılıklar mevcuttur. Meksika’da erkeklerin % 49.7’si internet teknolojilerini kullanırken, kadınların yalnızca % 31.6’sı bu teknolojilerden yararlanmaktadır. Meksika bu oranlarla WIP ülkeleri arasında dijital cinsiyet açığının en yüksek olduğu ülkedir. Bunu % 13.7’lik dijital cinsiyet açığı ile İtalya takip etmekte, üçüncü sırada ise % 8.8’lik farkla İspanya gelmektedir. Bununla birlikte Avustralya (89.1; 84.7), Kanada (85.5; 82.7), Yeni Zelanda (87.1; 83.9), Polonya (61.7; 60.7), İsveç (87.9; 83.4), İsviçre (80.1; 75.5) ve İngiltere’de (71.7; 70.1) kadınlar ve erkekler arasındaki internet kullanım oranlarındaki açık %5 ve altı düzeyindedir (http://www.worldinternetproject.net/_files/_Published/_oldis/770_2012wip_report4th_ed.pdf:s:36). Bu rakamlar, kadınlar ve erkekler arasındaki dijital bölünme kadar, ülkeler arasındaki bölünmeyi de ortaya koyması açısından önemlidir. Ayrıca, proje kapsamında daha önceki yıllarda yayınlanan istatistikler incelendiğinde, WIP üyesi ülkelerde internet kullanım oranlarının her geçen yıl arttığı, dijital cinsiyet açığına ilişkin oranların da giderek azaldığı görülmektedir. Ancak bu gelişmelere rağmen kadınların dezavantajlı durumu ortadan kaldırılabilmiş değildir.

Raporun internet kullanmayanların, bu teknolojilere uzak durma sebeplerine ilişkin bulguları da dijital cinsiyet eşitsizliğini anlamak adına önemlidir. Gelişmiş ülkelerde internet kullanmayan kadınların, kullanmama nedenleri arasında “ilgi çekici / gerekli” bulmamak ilk sıralarda yer almaktadır. Örneğin Avustralya’da internet kullanmayan kadınların, kullanmama nedenleri ilgi eksikliği (%35), bilgisayar ve internet bağlantısına sahip olmamak (%26) ve yeterli kullanım becerisine sahip olmamak (%16) şeklinde sıralanmaktadır (akt. Hilbert, 2011:6). Bu rakamlar, kadınların dijital dünyaya etkili biçimde katılabilmesi için yalnızca teknik olanakları güçlendirmek yönünde adımlar atmanın yeterli olmadığını da göstermektedir.

Hilbert, 12 Latin Amerika² ülkesinde 2005 ve 2008 yılları arasında internet kullanımlarına ilişkin olarak gerçekleştirilen saha çalışmasının sonuçlarını aktarmaktadır. Genel olarak Latin Amerika ülkelerinde internet ve mobil telefon kullanım oranlarının gelişmiş ülkelere kıyasla daha düşük olduğu gözlenmekle birlikte kadın ve erkeklerin kullanım oranları arasındaki fark 5 puanın altındadır. Bu ülkeler arasında farkın en yüksek olduğu ülkeler Şili ve Meksika’dır. Buna karşılık aktif olarak çalışan ve eğitim düzeyi yüksek kadınların internet kullanım oranlarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir (2011: 13). Bu durum, öncelikle kadınların internet kullanımına karşı ilgisiz oldukları tezini sorgulanır hale getirmektedir. Diğer taraftan, Kaplan (1994), bu durumu kadınların iş yaşamında rutin ofis işlerinin yürütülmesi ve sekterlik gibi tekrarlanan görevleri ile ilişkilendirmektedir (akt. Hilbert, 2011: 14). Daha açık bir ifade ile iş yaşamında yoğun biçimde internet ve bilgisayar kullanımı, hem kadınların çalışma koşulları (mesai saatleri, iş yoğunluğu gibi), hem de kendilerine yüklenen görevlerin niteliği ile ilişkilendirilerek anlaşılabilir. Bu faktörler analiz edilmeden internet kullanımındaki yükselişi olumlu bir gelişme olarak yorumlamak yanlış olur.

Dixon vd. (2014) ise ABD’nin Austin eyaletinde kütüphanelerin açık erişimlerinin kullanımları üzerinden dijital cinsiyet farkını analiz etmeye çalışmaktadırlar. Yazarlar 2009 yılında gerçekleştirdikleri ve etnik kimlikler arasındaki erişim farkını da ortaya koymayı amaçladıkları saha çalışmasında, tüm etnik kimliklerde erkeklerin erişim oranının %61, kadınlarınkinin ise %39 olduğunu tespit etmişlerdir (2014: 998). Dijital bölünmeyi farklı parametreler üzerinden ölçümlemeye çalışan çok sayıda araştırma mevcuttur. Bütün bu çalışmalar genel olarak internet kullanımı ve cinsiyet arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren ise gelişmiş ülkelerde ‘dijital cinsiyet farkı’nın önemli ölçüde azaldığı, hatta çalışan ve eğitilmiş kadınların internet kullanımlarında erkeklerden daha yüksek oranlara sahip oldukları görülmektedir. Ancak bu durumda internet

² Araştırmaya dahil edilen ülkeler; Şili, Brezilya, Uruguay, Meksika, Paraguay, El Salvador, Kostarika, Dominik Cumhuriyeti, Panama, Ekvador, Honduras ve Nikaragua’dır.

kullanım amaç ve süreleri ile kadınların iş hayatındaki pozisyonları gibi farklı konuların tartışmaya dahil edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

4. Türkiye’de Dijital Eşitsizliğin Boyutları

Çalışmanın bu bölümünde dijital bölünme bağlamında Türkiye’deki kadınların İnternet kullanım oran ve amaçları Türkiye İstatistik Kurumu verileriyle sergilenmeye çalışılacaktır. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından hanelerde bilgi ve iletişim teknolojileri erişimini ve vatandaşların söz konusu teknolojilere ilişkin eğilimlerini saptamak amacıyla yapılan Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Anketi, Avrupa Birliği İstatistik Ofisi standartlarına uygun olarak yürütülmektedir.

2004’ten beri her yıl³ düzenli olarak yapılan araştırmalarda, bilgisayar ve internet kullanımının sürekli ve hızlı bir artış gösterdiği gözlemlenmiştir. 2004 yılında yapılan ilk Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Bilgi Toplumu İstatistikleri verilerine göre, Türkiye genelinde hanelerin % 7’sinin İnternet bağlantısı mevcuttur. Aynı araştırmanın 2015 yılında gerçekleştirilen sonuçlarına göre ise bu oran % 69.5 olarak görülmektedir. Türkiye genelinde hanelerde internet kullanımı 2004 yılında % 18.8 iken bu oran 2015 yılında % 55.9’a ulaşmıştır. 2004 yılı içerisinde erkeklerde bu oran % 25.7, 2015 yılında ise % 65.8’e yükselmiştir. Kadınlarda ise bu oran 2004 yılında % 12.1, 2015 yılında %46.1 şeklindedir. Yaş grubuna göre sıralandığında internet kullanım oranının en yüksek olduğu yaş grubu 16-24 yaş aralığıdır ve erkekler neredeyse tüm tablolarda kadınlara göre daha avantajlı bir orana sahiptir.

4.1. Cinsiyete Göre Bilgisayar ve İnternet Kullanım Oranları

Türkiye’de bilgisayar ve internet kullanımının cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında, bilgisayar kullanım oranlarının 2015 yılı itibariyle kadınlarda % 45.6, erkeklerde ise % 64 olduğu görülür. İnternet kullanım oranları ise kadınlarda % 46.1 iken, erkeklerde % 65.8’dir. İnternet kullanım oranları, bilgisayar ve mobil cihazları da kapsamaktadır. Türkiye’de kadınlar ve erkeklerin internet kullanım oranları arasındaki fark, Dünya İnternet Projesi (WIP) kapsamındaki ülkelerde olduğundan daha fazladır. Ayrıca Hilbert’in araştırmasında sözü geçen 12 Latin Amerika ülkesinde de dijital cinsiyet farkı Türkiye’de olduğundan çok daha azdır. Buna karşılık, genel olarak bilgisayar ve internet kullanımı açısından Türkiye bu ülkelerin çoğundan daha ileridedir. Bu durum Türkiye’de internet kullanımı hızla yaygınlaşırken, cinsiyet ve farklı sosyal gruplar arasında dengeli bir erişimin sağlanmadığı şeklinde açıklanabilir. Aşağıdaki tabloda 2004-2015 yılları arasında en son kullanım zamanına göre bireylerin bilgisayar ve internet kullanımı oranları verilmiştir, bu tablo aynı zamanda kadın ve erkek kullanıcılar arasındaki oransal farkı da ortaya koymaktadır.

Tablo 1. 2004-2015 yılları arasında Türkiye’de en son kullanım zamanına göre bilgisayar ve internet kullananların oranı (%)⁴

	Yıl	Bilgisayar			İnternet		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	2004	23,6	31,1	16,2	18,8	25,7	12,1
	2005	22,9	30,0	15,9	17,6	24,0	11,1
	2007	33,4	42,7	23,7	30,1	39,2	20,7

³ 2006 yılında araştırma yapılmamıştır.

⁴ Çalışmadaki tüm tablolarda Türkiye İstatistik Kurumu, *Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması* verileri esas alınmıştır (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028).

	2008	38,0	47,8	28,5	35,9	45,4	26,6
	2009	40,1	50,5	30,0	38,1	48,6	28,0
	2010	43,2	53,4	33,2	41,6	51,8	31,7
	2011	46,4	56,1	36,9	45,0	54,9	35,3
	2012	48,7	59,0	38,5	47,4	58,1	37,0
	2013	49,9	60,2	39,8	48,9	59,3	38,7
	2014	53,5	62,7	44,3	53,8	63,5	44,1
	2015	54,8	64,0	45,6	55,9	65,8	46,1

4.2.Coğrafi Konuma Göre İnternet Kullanım Oranları

Araştırmanın devamında hane halkının kullanım oranları kent ve kır olarak sıralanmıştır. Kent ve kır arasındaki ayrım dijital bölünmenin bölgesel ve sosyo-ekonomik boyutlarını ortaya koyması adına önemlidir. 2013 yılından beri kent ve kırdaki bilgisayar ve internet kullanımına dair bir araştırma yapılmamıştır. 2013'te alınan son verilere göre kentlerde bilgisayar kullanımı oranı % 59 iken, kırdaki kullanım oranı % 29.5 olarak görülmektedir. İnternet kullanımı kentte toplamda % 58 iken, kırdaki % 28.6'dır. Bilgisayar ve internet kullanım oranları kırsal bölgelerde neredeyse kentlerin yarısı kadardır.

Kırsal kesimlerde dijital cinsiyet açığı da artmaktadır. 2013 yılı itibarıyla kırsal bölgede yaşayan erkeklerin % 40.1'i bilgisayar kullanırken, kadınların yalnızca % 19.3'ü bilgisayar kullanmaktadır. İnternet kullanımında ise bu oran % 39.2'ye karşılık, % 18.4'tür. Araştırmanın sonuçları özellikle kırsal bölgedeki hanelerde yaşayan kadınların bilgisayar ve internet kullanım oranlarının son derece düşük olduğunu gözler önüne sermektedir. 2004-2013 yılları arasında en son kullanım zamanına göre kent ve kırdaki bireylerin bilgisayar ve internet kullanım oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2. 2004-2013 yılları arasında en son kullanım zamanına göre Türkiye'de kır ve kentte bireylerin bilgisayar ve internet kullanım oranları (%)

	Yıl	Bilgisayar			İnternet		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Kent	2004	31,4	40,3	22,5	25,6	34,0	17,2
	2005	29,6	37,3	21,7	23,1	30,3	15,6
	2007	40,1	50,6	29,1	36,6	46,9	25,9
	2008	45,2	55,8	34,9	43,1	53,5	33,1
	2009	47,7	58,5	37,0	45,5	56,5	34,6
	2010	50,6	61,3	40,3	49,2	59,8	39,0
	2011	54,7	64,6	45,0	53,2	63,2	43,4
	2012	57,8	68,0	47,7	56,6	67,0	46,3
	2013	59,0	69,0	49,1	58,0	68,1	48,0
	2014	-	-	-	-	-	-
2015	-	-	-	-	-	-	
Kır	2004	10,4	15,2	5,8	7,5	11,6	3,6
	2005	11,7	17,1	6,6	8,2	12,8	3,9
	2007	17,8	24,1	11,5	15,2	21,3	9,0

	2008	20,6	28,4	13,1	18,3	26,0	10,9
	2009	22,2	30,9	14,1	20,7	29,1	12,9
	2010	25,6	34,9	16,6	23,7	33,1	14,6
	2011	26,9	36,2	17,8	25,7	35,3	16,4
	2012	27,6	37,8	18,0	26,4	37,1	16,3
	2013	29,5	40,1	19,3	28,6	39,2	18,4
	2014	-	-	-	-	-	-
	2015	-	-	-	-	-	-

4.3.Eğitim Durumuna Göre Kullanım Oranları

Araştırmanın sonuçlarına göre kadınlar her yaş grubunda bilgisayar ve internet kullanımı noktasında erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Bireylerin internet kullanımı eğitim seviyesine paralel şekilde artmaktadır. Yüksekokul, fakülte ve daha üstü eğitime sahip kadınların internet kullanımı erkeklere yakın düzeyde olup, eğitim seviyesi düştükçe kadın ve erkek arasındaki farklar artmaktadır. İşgücü durumuna göre en çok internet kullananlar ise öğrenciler, işverenler, ücretli/maşlılar ve işsizlerdir. Son üç ay içinde eğitim durumuna göre internet kullanım durumu aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 3. Son üç ay içinde bireylerin eğitim durumlarına göre internet kullanım oranları (%)

	Yıl	Bir okul bitirmede			İlkokul					
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın			
İnternet	2004	0,7	2,0	0,2	1,3	2,3	0,4			
	2005	0,4	1,0	0,2	1,7	3,1	0,3			
	2007	0,8	2,6	0,2	6,4	9,0	3,9			
	2008	2,1	6,5	0,8	9,8	14,0	5,9			
	2009	2,1	5,6	1,1	11,1	14,5	7,7			
	2010	2,8	8,7	1,1	14,0	18,7	9,6			
	2011	2,8	6,8	1,6	15,7	20,0	11,5			
	2012	3,5	10,0	1,6	17,7	22,0	13,5			
	2013	2,6	6,1	1,5	17,9	22,5	13,4			
	2014	3,2	9,0	1,6	22,4	28,2	17,0			
2015	6,1	11,7	4,6	25,9	31,2	20,9				
		İlköğretim/Ortaokul ve dengi			Lise ve dengi			Yüksekokul, fakülte ve daha üstü		
	Yıl	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İnternet	2004	17,6	22,5	9,5	29,8	37,7	19,3	60,1	61,4	58,0
	2005	15,1	18,3	9,8	32,9	36,5	27,1	62,6	65,7	57,9
	2007	31,3	36,4	23,3	59,8	66,8	49,1	82,7	83,9	80,7

2008	41,1	45,2	35,6	64,4	69,7	57,0	86,6	87,6	85,1
2009	52,4	58,6	43,5	70,6	76,0	62,4	87,7	89,0	85,8
2010	54,0	59,7	46,2	69,9	72,1	66,6	89,6	90,1	88,8
2011	57,7	63,8	49,7	73,3	75,6	70,2	91,0	91,5	90,3
2012	57,6	63,8	49,4	76,4	79,7	71,3	93,0	93,1	92,8
2013	59,4	65,9	50,7	74,5	76,5	71,6	91,7	91,9	91,4
2014	64,3	69,0	58,1	79,2	81,1	76,7	93,6	93,7	93,5
2015	67,2	73,5	58,9	80,6	81,7	78,8	94,1	94,0	94,3

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde kadınların bilgisayar ve internet kullanımında erkeklere göre oldukça dezavantajlı olduğu görülmektedir. Özellikle kırsal yerleşim bölgelerindeki hane halkının kadın üyeleri erkeklere nazaran çok daha az bilgisayar ve internet kullanmaktadır. Bununla birlikte eğitim seviyesi düştükçe erkekler ve kadınlar arasındaki uçurum da açılmaktadır. Gerek kıy ve kent, gerekse de cinsiyetler arasındaki dijital bölünme, İnternetin mevcut eşitsizlikleri yeniden ürettiğini düşündürmektedir. Ancak bu rakamların yalnızca kullanım oranlarını gösterdiği, kullanım pratiklerine ilişkin bilgi vermediğini göz ardı edilmemelidir.

Yaş grupları arasındaki farklılığa bakıldığında ise her yaş grubunda kadınların internet kullanımının erkeklerden daha düşük olduğu görülür. Yaş gruplarına göre en çok internet kullanım oranları 16-24 yaş aralığındadır. Bu yaş grubundaki erkeklerin % 85.1'i, kadınların ise % 68.9 internet kullanmaktadır. İnterneti en az kullanan yaş aralığı 65-74 yaş aralığındaki hane halkıdır. 2015 yılı itibarı ile 65-74 yaş aralığında toplam %5.6 internet kullanım oranı mevcuttur. Bu oran erkeklerde % 8.8 iken, kadınlarda %2.8 olarak görülmektedir.

4.4.Kullanım Amaçlarına Göre İnternet Kullanımı

Kadınların internet kullanım amaçları arasında öncelikli olarak yer alan sebeplerin 'sağlıkla ilgili bilgi almak, eğitim, staj ya da kurs bilgileri edinmek, herhangi bir konuda bilgi almak maksatlı çevrimiçi ansiklopedi ve forumları kullanmak' olduğunu görülmektedir. Erkeklerin öne çıkan amaçları ise 'seyahat etmek, İnternet bankacılığı, toplumsal ve siyasal bir konuda oylamaya katılma, içerik paylaşımı, mal ve hizmet satışı' gibi konular olarak sıralanmaktadır. Yani kadınlar daha çok ders çalışmak, bilgi almak ve sağlık gibi konularda internet kullanırken, erkekler daha çok eğlence, mal ve hizmet satışı, siyasi tartışmalara dahil olmak ve içerik üretmek gibi amaçlarla internet kullanmaktadır (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028). Bu haliyle çevrimiçi cinsiyet rollerinin çevrimdışı rollerden farklı olduğu söylenemez. Başka bir ifadeyle İnternet, toplumsal cinsiyet rollerini değiştirmekten çok, bu rollerin devamı yönünde işlev görmektedir.

5.Dijital Cinsiyet Farkının Kapatılmasına Yönelik Görüş ve Eylemler

Bilgi İletişim Teknolojilerinin tüm dünyada gelişimini ilerletecek ciddi bir güç olarak öngörülmesinin ve saptamasının ardından bu teknolojilerin kullanımının yayılmasına yapılan vurgu da daha strateji odaklı ilerlemeye başlamıştır. Dijital bölünmenin kapanmasına yönelik çalışmalar son yıllarda hız kazanmış olmakla birlikte 2000'li yılların başından itibaren bu bölünmenin boyutlarına dair çeşitli raporlar yayınlanmakta, sorunun çözülmesine dair stratejiler geliştirilmektedir. Dijital açığı en aza indirmek, hem ülkelerin iç politikalarında bir gündem maddesi haline gelmiş, hem de uluslararası boyutta çeşitli örgütler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla ele alınmaya başlanmıştır. Pek çok ülkede internet teknolojilerine ilişkin altyapı çalışmaları ve vatandaşlara ucuz internet erişimi sağlanması öncelikli politikalar arasındadır. İnternet teknolojilerinin ticari anlamdaki değerine de paralel biçimde yalnızca hanelerde değil işyerlerinde İnternet erişimi ve girişimcilerin dijital ortamdaki ekonomik fırsatlara ulaşmasını kolaylaştırmaya yönelik eğitim destekleri de özellikle son yıllarda artan çalışmalar arasındadır.

Uluslararası düzeyde ise Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECD) gibi uluslararası kuruluşlar dijital bölünmenin azaltılması için çeşitli inisiyatifler geliştirmişlerdir. Ayrıca Avrupa Birliği üye ve aday ülkelerin bilgi toplumuna hazırlanabilmeleri için bir eylem planı hazırlamış, dijital bölünmenin kapanmasına yönelik stratejileri bu eylem planında belirtmiştir (Kılıç, 2011: 86-87). Avrupa Konseyi'nin 2000 yılında belirlediği stratejiler çerçevesinde "eAvrupa" (eEurope) adı verilen girişim başlatılmış ve 2002 yılında bir eylem planına dönüştürülerek hayata geçirilmesi yolunda adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu eylem planında İnternetin daha çok ekonomik rekabet açısından değerine vurgu yapılırsa da "daha ucuz, daha hızlı ve güvenli İnternet erişimi sağlanması, insan kaynağının ve sahip olduğu becerilerin geliştirilmesi amacıyla yatırım yapılması ve İnternet kullanımının teşvik edilmesi" gibi maddeler içermektedir (akt. Aydın, 2005: 292). Bu kapsamda Türkiye de e-devlet, e-sağlık, e-ticaret gibi uygulamaları hayata geçirmek ve İnternete ilişkin altyapı ve eğitim yatırımlarına öncelik vermek yönünde adımlar atmıştır.

Dijital bölünmenin cinsiyet eşitsizliği temelinde okunarak strateji geliştirme çabaları ise daha yakın bir tarihe dayanmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde yaygınlaşmaya başlayan bu çalışmalar, çeşitli eylem planları ve stratejilerle desteklenmektedir. İlklerden sayılabilecek olan kuruluş, 2003 yılından beri Kanada'da faaliyet yürüten *Women in Global Science and Technology* (Küresel Bilim ve Teknolojide Kadın/ WISAT) örgütüdür. Örgüt, dijital cinsiyet farkını, mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak tespit etmiş ve bu konuda çözümler üretmeye yönelik kar amacı gütmeyen uluslararası bir kurum haline gelmiştir. Kadınların bilim ve teknolojiye aktif katılımının olmaması durumunda, ülkelerin kadın deneyimlerinden, yaratıcılığın ve perspektifinden mahrum kalacağını belirten örgüt, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde etkin çalışmalar yapmaktadır. Hükümetler, BM, bağış kuruluşları, vakıflar, araştırma enstitüleri ve sivil toplum kuruluşları gibi pek çok yapı ile ortak çalışmalar yürüten kuruluş, bilişim teknolojilerinin küresel cinsiyet boyutları ile ilgili raporlar ve yayınlar üretmektedir. Siyasi analiz ve araştırmalar yapmak, çalıştıkları kuruluşlar arası bilgi akışı sağlamak, hükümet politikaları ve kuruluşlar için tavsiyeler ve programlar üretmek, eğitim ve eğitim materyallerinin geliştirilmesini sağlamak gibi pek çok misyon edinmiştir (<http://wisat.org/who-we-are>). Ülkelerin kalkınması için kadınların bilim ve teknoloji çalışmalarında desteklenmesi gerektiğini söyleyen bu örgüt, kendisine benzer çalışmalar yapan uluslararası kuruluşlarla da iş birliği halindedir⁵.

Bu kurumların yanı sıra bu bağlamdaki en büyük uluslararası ortaklıklardan biri 15 Aralık 2015'te bir dünya zirvesi ile gerçekleştirilen "Dijital cinsiyet farkını kapatmak için eylem planı" olmuştur. Toplantı Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU), Kosta Rika, İsveç, İsviçre, Tunus, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşmiş Milletler Kadın Örgütü, Microsoft ve Mozilla iş birliği ile gerçekleşmiştir. 2030'a dek toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı ve kadınların güçlendirilmesi maksadı ile dijital cinsiyet farkını kapatmayı hedefleyen eylem planı, kapsamlı ve sürdürülebilir kalkınmayı hızlandırmak için kritik eylemler ortaya koymaktadır. Kadınların güçlendirilmesi için bilgi iletişim teknolojilerinin dönüştürücü potansiyelinden yararlanmanın amaçlandığı planda cinsiyete duyarlı strateji ve politikalar geliştirmek, kadınların BİT'e erişimlerinin sağlanması, erişim önündeki engellerin ve tehditlerin ortadan kaldırılması, kadınların ihtiyaçlarını karşılayacak uygulama ve hizmetlerin geliştirilmesinin yanı sıra kadınların dijital yeteneklerinin geliştirilmesi, kadınların teknoloji sektörüne teşvik edilerek karar alma süreçlerine dahil olmasının sağlanması, bu bağlamda çok katımlı

⁵ Alliance for Affordable Internet (A4AI), Association for Women in Science (AWIS), Elsevier Foundation – Women in Science, Gender Advisory Board, Korean Women's Development Institute, Organization for Women in Science for the Developing World (OWSD), Universidad Nacional Autónoma de México (UNAM), Women of Uganda Network (WOUGNET), Women Organizing for Chance in Agriculture and Natural Resources (WOCAN) gibi pek çok örgütlenme dijital cinsiyet farkının kapatılması için tüm dünyada ortak mücadele yürüten kurumlardır.

ortaklıkların kurulması ve güçlendirilmesi hedeflenmiştir (<https://www.itu.int/en/action/gender-equality/Documents/ActionPlan.pdf>).

Uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşlarının girişim ve stratejilerinin yanı sıra bilgi ve iletişim teknolojileri alanında faaliyet gösteren özel şirketlerin dijital cinsiyet farkının kapatılması yönünde faaliyetleri mevcuttur. Örneğin INTEL şirketi kadınların yaşadığı dijital bölünme üzerine mikro ve makro değerlendirmelerin, verilerin ve çözüm önerilerinin olduğu Kadın ve Web isimli kapsamlı bir rapor yayınlamıştır (<http://www.intel.com/content/www/us/en/technology-in-education/women-in-the-web.html>). Bunun yanı sıra Kadınlara Çevrimiçi Yardım isimli bir Google girişimi Hindistan'da kadınlara çevrimiçi olarak dijital okur yazarlık eğitimi vermek üzere tasarlanmıştır. Bu uygulama sayesinde kadınlar, bir telefon yardımı ile ya da site üzerinden internet kullanımında onlara yardım edecek bir asistana ulaşabilmektedirler (<https://www.hwgo.com/>). Buna benzer program ya da uygulamaların yaşlılar ve engellilerin güvenli biçimde internet kullanımlarını sağlamak amacıyla da devreye girmesi beklenmektedir.

Türkiye'de dijital cinsiyet farkının kapatılmasına yönelik girişimlerin ne düzeyde olduğuna bakıldığında ise Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi üye ve aday olunan toplulukların girişimleri dahilinde atılan adımlar bir tarafa bırakıldığında, konuya ilişkin sınırlı sayıda çalışma olduğu görülür. Dijital bölünmenin kapsamı ve bu bölünmenin ortadan kaldırılması için geliştirilecek stratejiler kalkınma planlarında ve Bilgi Teknolojileri Kurumu (BTK) strateji planlarında yer bulmaktadır. BTK'nın 2016-2018 Strateji Planı'nda iletişim teknolojileri altyapısının uygun kalite ve fiyatlarla geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Aynı plan kapsamında "elektronik haberleşme sektörüne güç verilmesi, başta KOBİ'ler olmak üzere işletmelerin verimliliğinin artırılmasında BİT'ten yararlanılması, akıllı uygulamaların başta sağlık, ulaştırma, bina, enerji ile afet ve su yönetimi gibi alanlarda yaygınlaştırılması, BİT sayesinde elde edilecek ekonomik ve sosyal faydalar konusunda farkındalık yaratılması, dijital bölünme ve dijital bölünmenin etkilerinin azaltılması için bu alandaki sosyal çalışmaların desteklenmesi, kişisel verilerin korunması" gibi hedefler belirlenmiştir (https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSayfalar%2fStratejik_Plan%2fStr_Pln_2016-2018.pdf).

BİT'ni geliştirmek ve bilgi toplumu yaratmak maksadı ile atılan bir diğer adım ise Milli Eğitim Bakanlığı girişimi olan Fırsatları Arttırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi Projesidir (FATİH Projesi). 2010 yılında başlatılan ve üç senede tamamlanması planlanan bu proje kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı ve Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı işbirliği ile Türkiye'deki tüm dersliklere birer adet dizüstü bilgisayar, projeksiyon cihazı ve akıllı tahta konulması hedeflenmiştir. Eğitimde FATİH Projesi, eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğini sağlamak ve okullardaki teknolojiyi iyileştirmek amacıyla bilişim teknolojileri araçlarının öğrenme-öğretme sürecinde daha fazla duyu organına hitap edilecek şekilde, derslerde etkin kullanımı için başlatılmıştır. Amacı bilgi toplumu yaratmak ve ekonomide teknolojiyi yararlı kılmak olan projenin ön kısmında her öğrenciye bir tablet bilgisayar verilmesi öngörülmüştür. Proje kapsamında yola çıkılırken başarı faktörleri; erişilebilirlik, verimlilik, fırsat eşitliği, ölçülebilirlik ve kalite olarak 5 temel esasa dayandırılmıştır. Bu faktörler sayesinde de fırsat eşitliği sağlanıp sayısal uçurum kapatılırken toplam kalitenin de artırılması hedeflenmiştir (<http://fatihprojesi.meb.gov.tr/proje-hakkinda/>). 2012'de Resmi Gazete'de yayınlanan yönetmelik ise 2015 yılı sonuna kadar geçerli kılınmış, dolayısıyla projenin tamamlanması için 2015 yılı sonu öngörülmüştür (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/07/20120707-27.htm>).

MEB'in yayınladığı İdare Faaliyet Raporu'na (2015) göre proje başladığı tarihten itibaren dağıtımı hedeflenen 10 milyon tabletin sadece 1.437.800 adedi dağıtılmıştır. Proje, daha çok okullardaki teknik altyapının

geliştirilmesi ve bu teknolojiye işlerlik kazandırabilmek için çeşitli eğitimlerin verilmesine odaklıdır. Bununla birlikte BTK ile imzalanan protokol kapsamında “FATİH Projesi, BT ve İnternetin Bilinçli, Güvenli Kullanımı” eğitimleri düzenlenmiş, 38 ilde öğrenci, eğitici, idareci ve ebeveynlere yönelik seminerler verilmiştir. Eğitimlerin içerikleri çevrimiçi modüllere dönüştürülmüş, bilinçlendirme çalışmaları kapsamında çeşitli basılı materyallerin dağıtımı yapılmıştır. Projenin genel çerçevesi incelendiğinde kız çocuklarına ve kadınlara yönelik ayrı bir stratejik hedefi bulunmadığı gözlemlenmiştir. BTK'nın hazırlamış olduğu strateji planlarında da dijital cinsiyet eşitsizliğine dair bir perspektif ve çözüm önerisi bulunmamaktadır.

Bu çalışmaların dışında özel şirketler tarafından yürütülen sınırlı sayıda kampanyaların da mevcut olduğu söylenmelidir. Bunlardan biri, bir teknoloji firması olan Teknosa'nın 2007 yılında başlattığı ve ücretsiz bilgisayar kursları aracılığıyla kadınların ‘teknoloji okuryazarı’ olmalarının hedeflendiği “Kadın İçin Teknoloji Kampanyası”dır. Ayrıca Turkcell'in başlatmış olduğu “Akıllı Kadınlar Kulübü” ve Vodafone'nin başlatmış olduğu “Önce Kadın Destek Kampanyası” gibi girişimlerden söz edilebilir. Her iki girişim de toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumlu bir biçimde kadınlara yönelik bir takım indirim ve öncelikleri kapsamaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bilgi ve iletişim teknolojileri, yaşamımızda edindiği yere paralel olarak akademik alanda da üzerine en çok yazılan, araştırılan konulardan biridir. Bu teknolojilerin olumlu ve olumsuz yanları, topluma olan ve olabilecek etkileri üzerine farklı görüş ve yaklaşımlar mevcuttur. Buna karşılık, dünya toplumlarının bir bölümünün BIT'e erişim ve kullanım konusunda sıkıntılar yaşadığı herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Dijital bölünme, yalnızca ‘gelişmiş’ ve ‘azgelişmiş’ ülkeler arasında değil, aynı ülke içinde yaşayan farklı sosyo-ekonomik gruplar, etnik kimlikler ve cinsiyetler arasında da bir bölünme yaratmakta ya da mevcut bölünmeleri yeniden üretmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve her alana yayılması dijital bölünmenin yarattığı sonuçları daha ciddi boyutlara ulaştırmaktadır. Çünkü bu teknolojilere erişememek ve/veya yeterli kullanım becerisine sahip olmamak toplumsal yaşamın hemen her alanında dezavantajlı bir konum yaratmaktadır. Dijital bölünmenin belirgin olarak görüldüğü alanlardan biri de cinsiyetler arasındaki farktır.

İnternet ve bilgisayar kullanım oranlarına ilişkin olarak yapılmış çalışmalar, gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere hemen her ülkede erkeklerin kadınlara oranla daha fazla internet kullandıklarını göstermektedir. Kadın ve erkeklerin kullanım oranları arasındaki fark, ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarına göre değişim gösterir. Örneğin, İngiltere, Avusturalya, Kadana ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde toplumsal cinsiyet açığının oldukça az olduğu, buna karşılık, Şili ve Meksika gibi Latin Amerika ülkelerinde bu açığın arttığı görülmektedir. Benzer şekilde bu ülkeler arasında da genel olarak bilgisayar ve internet kullanım oranları arasında farklılıklar dikkat çekicidir. Afrika ülkeleri ise bu tabloda en büyük dijital açığa sahip ülkeleri oluşturmaktadır. Bu oranlar, ekonomik açıdan daha zengin ve buna paralel olarak toplumun eğitim ve refah seviyesinin daha yüksek olduğu ülkelerde, internet kullanım oranları daha yüksek seviyedeysen, ülke içerisindeki dijital açığın daha düşük olduğunu göstermektedir.

Dijital cinsiyet açığı, dijital bölünmenin geneli gibi eğitim ve ekonomik koşullara bağlı olarak azalmakta ya da çoğalmaktadır. Çalışan ve eğitilmiş kadınlara bakıldığında dijital açığın ortadan kalktığı, hatta bazı ülkelerde kadınların internet kullanımının erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum dijital cinsiyet açığının kapanması olarak okunabileceği gibi geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesi şeklinde de okunmaktadır. Dijital bölünme kavramına toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden bakan çalışmalar bu durumu, kadınların iş yaşamında rutin ofis işlerinin yürütülmesi ve sekterlik gibi tekrarlanan görevleri ile ilişkilendirmektedir. İş yaşamında yoğun biçimde internet ve bilgisayar kullanımı, hem kadınların çalışma

koşulları (mesai saatleri, iş yoğunluğu gibi), hem de kendilerine yüklenen görevlerin niteliği ile ilişkilendirilerek anlaşılabilir.

Bazı çalışmalar, dijital cinsiyet açığını, 'kadınların teknolojiye olan mesafeli tutumu' ve 'teknoloji konusunda yetersizliği' gibi cinsiyetçi stereotiplerle ilişkilendirerek açıklamaya çalışmıştır. Ancak, eğitilmiş ve çalışan kadınların kullanım oranındaki yükseklik, bu açıklamaları tartışmalı hale getirmektedir. Öte yandan internet kullanmayan kadınların, kullanmama nedenleri de dikkat çekicidir. Kadınların internet kullanmama nedenleri arasında 'ilgi/ihtiyaç duymama' ilk sıralarda yer almaktadır. Bu da geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin bir uzantısı olarak kadınların dijital dünyanın dışında kalmayı tercih ettikleri şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuçlar, dijital cinsiyet açığının kapatılması için yalnızca teknik altyapının yeterli olmadığını, kadınların dijital dünyanın olanakları konusunda bilgilendirilmelerinin de gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, buna rağmen teknolojiden uzak kalma isteğinin bir tercih olarak var olabileceği de kabul edilmelidir.

Türkiye'deki tabloya bakıldığında ise internet kullanım oranlarının hızla arttığı ve genel olarak bilgisayar ve internet kullanımının pek çok ülkeye göre yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık Türkiye'de yalnızca cinsiyetler arasında değil, kent ve kırsal arasında da ciddi bir dijital bölünme söz konusudur. Bu durum bize Türkiye'de bilgisayar ve internet kullanımının kentli erkekler elinde yoğunlaştığını, internet kullanımı açısından eşitlikçi bir yapının mevcut olmadığını göstermektedir. Binark 2005 yılında soruna dikkat çekmiş, işsizlerin, tek ebeveynli ailelerin, özellikle yalnız annelerin, yaşlıların, etnik grupların, engellilerin, kırsal veya yalıtılmış alanlarda yaşayanların, yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerine erişemeyenleri oluşturduğunu söylemiştir. Binark'a göre "Türkiye'de enformasyon toplumu söylemi gitgide çağdaş bir söylemeye dönüşmekte, yeni enformasyon teknolojilerinin, özellikle de İnternet'in kamusal ve özel alanın demokratikleşmesinde oynayabileceği olası olumlu roller, bu teknolojilere erişim konusunda var olan sınıf ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri görmezden gelinerek neo-liberal politikalar tarafından aşkınlaştırılmaktadır" (2005:163). Aradan geçen onbir yıllık sürede bu tablonun pek değişmediği göz önüne alındığında, Türkiye'de İnternet'e ilişkin gerek altyapı, gerekse de İnternet toplumuna katılım konusunda tüm kesimleri kapsayıcı ve uzun soluklu program –ya da programlara- ihtiyaç olduğu açıkça ortadadır.

Dijital eşitsizliğin giderilmesi yönündeki çalışmalara bakıldığında ise yine gelişmiş ülkelerde gerek teknolojiye erişim, gerekse de e-okuryazarlığın geliştirilmesi konusunda çok sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. E-okuryazarlık, İnternet toplumuna katılımın önemli boyutlarından biridir. Bireylerin internet kullanımına ilişkin yeterli teknik beceriyle donatılması ve çevrimiçi olanaklarla toplumsal yaşama katılımın yollarını öğrenmesi, İnterneti bir "ihtiyaç" olarak görmeyen kesimlerin bu alana dahil edilmesi açısından oldukça önemlidir. Kadınların, İnternetin bir "erkek alanı" olmadığını görmesi kadar, onların –ve diğer dezavantajlı grupların- dijital ortamda ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik program ve uygulamaların hayata geçirilmesi de oldukça önemlidir.

Türkiye'de ise gerek e-Avrupa projesinin, gerekse de hükümet politikalarının bir parçası olarak yapılan çalışmalar mevcuttur. Bunun yanı sıra bazı ticari kuruluşların tekil kampanyaları ya da yerel yönetimlerin bilgisayar kursları gibi çalışmalar mevcuttur. Ancak bu çalışmaların ülke çapında ve uzun soluklu stratejik planlara dönüşmesi gerekmektedir. Bilgi toplumlarında BİT'e erişimin bir zorunluluk haline gelmeye başladığı kabul edildiğinde, bu erişimden yoksunluk bir 'yoksulluk' hali olarak açıklanabilir. Amartya Sen'e göre yoksulluk, tek başına bireylerin -ya da ailelerinin- gelir düzeyi ile belirlenebilecek bir durum değildir. Amartya Sen yoksulluğa 'yapabilirlik' kavramı üzerinden yaklaşır ve yapabilirliği, "açlık, sağlıksızlık, cahillik, kötü barınma koşulları gibi, her insanın mutlaka kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi" olarak tanımlar (akt. Buğra, 2005: 9-10). Günümüzde internet teknolojilerine erişememek ve etkin biçimde kullanamamak

“yapabilirlikten yoksunluk” anlamına gelmekte ve sosyal haklar açısından yoksullukla eşdeğerdedir. Bu nedenle dijital açığı ortadan kaldırmak, yalnızca teknolojik yatırımların planlanması boyutunda değil, sosyal politikalar içerisinde de ele alınmalıdır. Ülkenin her yerinde ucuz ve güvenli internet erişiminin yanısıra e-okuryazarlık eğitimlerinin de isteyen herkesin ulaşabileceği şekilde düzenlenmesi bir gerekliliktir. İnternete erişim tüm yurttaşlar için anayasal olarak güvence altına alınmalı, asgari standartlar belirlenerek erişim konusunda eşitlik sağlanması için kapsayıcı politika ve projeler hayata geçirilmelidir. Ayrıca kadınların ilgi ve ihtiyaçları doğru şekilde tespit edilerek bu ilgi ve ihtiyaçları karşılamak üzere yeni yazılımların geliştirilmesi, bu teknolojinin ve sektörün kapsayıcı olmaya yönlendirilmesi de oldukça önemlidir.

Bilgi ve iletişim teknolojileri alanının önemli bir ticari boyuta sahip olduğu dikkate alındığında bu tür girişimleri doğrudan teknolojileri firmalarının kendinden beklemek yerine, teşvik edici uygulamaların hayata geçirilmesi yararlı olacaktır. Dijital açığın birinci boyutu olan aynı ülke içerisindeki farklılıkları kapatmak adına özel sektöre ilişkin teşvik ya da sübvansiyonları da içeren kapsayıcı ve uzun soluklu ulusal programlara ihtiyaç vardır. Keniston’ın üçüncü boyut olarak tanımladığı ülkeler arasındaki farkın kapatılması adına da uluslar arası örgütlere görevler düşmektedir.

Kaynaklar

Akca Baştürk, E. (2014). Dijital Bölünme Kavramı Bağlamında Türkiye’de Ortaokul Öğrencilerinin İnternet ve Sosyal Ağ Kullanımları: Gaziantep İli Örneği. *I. Uluslararası İletişim Bilimleri ve Medya Araştırmaları Kongresi*, 12-15 Mayıs 2014, Kocaeli, s. 1-21.

Aydın, Mehmet D. (2005). eAvrupa+ ve Türkiye: Bilgi Teknolojileri Alanında Avrupa Birliği Kriterlerine Uyum. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt 23,(1), s. 287-31.

Badagliacco, J. M. (1990). Gender and Race Differences in Computing Attitudes and Experience. *Social Science Computer Review*, 8(1), s. 42-63.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Stratejik Plan 2016-2018
https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSayfalar%2fStratejik_Plan%2fStr_Pln_2016-2018.pdf (Erişim tarihi 29.10.2016)

Binark, M. (2005). Türkiye’de Yeni İletişim ve Enformasyon Teknolojilerinin Kullanım Kültürleri ve Cinsiyetler Arasındaki Dijital Uçurum. Mine Gencil Bek ve Deirdre Kevin (Der.), *Avrupa Birliği ve Türkiye’de İletişim Politikaları: Pazarın Düzenlenmesi, Erişim ve Çeşitlilik* içinde, Ankara: İlef Yayınları, s. 159-211.

Buğra, A. (2005). Yoksulluk ve Sosyal Haklar. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği Aralık 2005 Raporu, http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf (Erişim tarihi 10.10.2016)

Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell Publication

Dahlgren, P. (2005). The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation. *Political Communication*, 22, s. 147-162.

Dixon, Laura; Correa, Teresa vd. (2014). *Gendered Space: The Digital Divide between Male*

and Female Users in Internet Public Access Sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 19 , s. 991–1009.

<http://fatihprojesi.meb.gov.tr/proje-hakkinda> (Erişim tarihi 17.11.2016)

Gallino, L. (2012). *Küreselleşme ve Eşitsizlik*. Ankara: Dost Yayınları.

Hillbert, M. (2011). Digital gender divide or technologically empowered women in developing countries? A typical case of lies, damned lies, and statistics. *Women's Studies International Forum*, 34, Issue 6, November–December 2011, s. 479–489.

<https://www.hwgo.com> (Erişim tarihi 12.11.2016)

Intel, Women and the Web. <http://www.intel.com/content/www/us/en/technology-in-education/women-in-the-web.html> (Erişim tarihi 11.11.2016)

International Telecommunication Union, *Action Plan To Close The Digital Gender GAP*.

<https://www.itu.int/en/action/gender-equality/Documents/ActionPlan.pdf> (Erişim tarihi 28.10.2016)

Keniston, K., Kumar, D. (2003). *The Four Digital Divide*. Delhi: Sage Publishers.

Kılıç, Ç. (2011). Küreselleşen Dünyada Dijital Bölünme Sorunu. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), s. 81-91.

Milli Eğitim Bakanlığı, *2015 Faaliyet Raporu*.

http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_02/29061209_2015darefaalyetraporu.pdf (Erişim tarihi 17.11.2016)

Mossberger, K., Tolbert, C., McNeal, S., R. (2007). *Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation*. Cambridge: MIT Press

Organisation For Economic Co-Operation And Development (OECD), (2001). *Understanding The Digital Divide*.

<http://www.oecd.org/internet/ieconomy/1888451.pdf> (Erişim tarihi 16.11.2016)

Öztürk, L. (2005). Türkiye’de Dijital Eşitsizlik: Tübitak-Bilten Anketleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24, s. 111-131.

<https://ozden2015.wordpress.com/2014/06/24/dijital-bolunme-sayisal-ucurum-dijital-gap/> (Erişim tarihi: 09.11.2016)

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/07/20120707-27.htm> (Erişim tarihi 17.11.2016)

Şenkal, A. (2015). *Sosyal Boyutuyla Bilgi Ekonomisi ve Emek*. İstanbul: Umuttepe Yayınları.

Tichenor, P., Donohue, G. , Olien, C. (1970). Mass media flow and differential growth in knowledge. *Public Opinion Quarterly*. s. 159-170. doi: 10,1086 / 267.786

Türkiye İstatistik Kurumu, *Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması*.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028 (Erişim Tarihi 16.11.2016)

Waverman, L., Meschi, M., & Fuss, M. (2005). The Impact of Telecoms on Economic Growth in Developing Countries | ICT Regulation Toolkit (ICT Regulation Toolkit). InfoDev, ITU. Retrieved from <http://www.ictregulationtoolkit.org/en/Publication.3532.html>

World Internet Project, *International Report 2012*, Fourth Edition.

http://www.worldinternetproject.net/_files/_Published/_oldis/770_2012wip_report4th_ed.pdf (Erişim Tarihi: 16.11.2016)

van Dijk, J. (2004). Digital Media. John D.H. Downing, Denis McQuail, Philip Schlesinger, Ellen Wartella (Der.), *The Sage Handbook of Media Studies*, içinde (s. 145-164). London: Sage.

van Dijk, J. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. *Poetics*, 34(4–5), s. 221–235.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Fatih_Projesi (Erişim tarihi 17.11.2016)

<http://wisat.org/who-we-are> (Erişim tarihi 09.11.2016)

<http://wisat.org/who-we-are/partners-collaborations/> (Erişim tarihi 09.11.2016)